

Володимир Канцір

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
доктор юридичних наук, професор
кафедри кримінального права і процесу
kancir_01@mail.ru

МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК “НЕПЕРЕБОРНА СИЛА” ДЛЯ СВІТОВОЇ СПІЛЬНОТИ?

© Канцір В., 2017

Розкрито явище сучасного тероризму, який в усіх своїх формах і проявах, за масштабами та інтенсивністю, за жорстокістю перетворився сьогодні на одну з найбільш гострих та нагальних проблем глобальної значущості.

Ключові слова: тероризм; терористичний акт; насильство; ідеологічно мотивоване насильство; світове співтовариство; міжнародні відносини; політика терору; системний тероризм.

Владимир Канцир

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ТЕРРОРИЗМ КАК “НЕПРЕОДОЛИМАЯ СИЛА” ДЛЯ МИРОВОЙ ОБЩЕСТВЕННОСТИ

Раскрыто явление современного терроризма, который по всем своим формам и проявлениям, по масштабам, интенсивности, по жестокости – превращается сегодня на одну из наиболее острых и насущных проблем глобальной значимости.

Ключевые слова: терроризм; террористический акт; насилие; идеологически мотивированное насилие; мировое сообщество; международные отношения; политика террора; системный терроризм.

Volodymyr Kantsir

Institute of Jurisprudence and Psychology
Lviv Polytechnic National University
Department of Criminal Law and Procedure
Sc. D., Prof.

INTERNATIONAL TERRORISM AS A “FORCE MAJEURE” TO THE INTERNATIONAL COMMUNITY?

This article is devoted to uncovering the phenomena of modern terrorism, what in all its forms, displaying, scales, intensive, cruelty transforming to the one of the most actual and important problem.

Key words: terrorism; terrorist act; violence; ideologically motivated violence; the international community; international relations; the policy of terror; systemic terrorism.

Постановка проблеми. Пересічний споживач інформаційного продукту вже звикає аналізувати “найрезонансніші події із резонансних”, адже щільність підготованих та вчинених

терористичних актів надзвичайно концентрована. Якщо відтворити не вичерпну хронологію трагічних подій світового масштабу лише за рік у зворотній послідовності, вона могла б виглядати так.

Щонайменше 22 людини загинули, 59 поранені внаслідок теракту в Манчестері. Вибух вчинив терорист-смертник. Відповідальність за напад взяла на себе “Ісламська держава”. Вибух стався у понеділок ввечері, 22 травня 2017 року, о 22:33 за місцевим часом у фойє стадіону “Манчестер арена”. Люди саме залишали арену після концерту американської співачки Аріани Гранде. “Один із солдатів халіфату зміг закласти вибуховий пристрій у натовпі хрестоносців у місті Манчестері”, – йдеться у заяві організації “Ісламська держава”, яка була оприлюднена у вівторок, 23 травня, у месенджері Telegram, інформує Reuters. У заяві “Ісламської держави” також наголошується, що ісламісти планують і надалі здійснювати теракти.

Терористичний акт у Стокгольмі стався 7 квітня 2017 року приблизно о 3 годині дня за місцевим часом у центрі столиці Швеції. Вантажівка наїхала на натовп вздовж пішохідної вулиці Дроттнінгатан і розбила передню частину торгового центру. Місцева поліція розглядає ситуацію як теракт і вже заарештувала одну особу. Підтверджено загибель чотирьох людей. Одна людина померла в лікарні, 15 осіб отримали поранення, дев'ять з них постраждали серйозно. Двоє з потерпілих є дітьми. “Spendrups”, пивоварна компанія, якій належить вантажівка, повідомляє, що це транспортний засіб для доставки товарів, який вкрали за день до здійснення теракту, коли її водій займався доставкою до ресторану. Терористичне угруповання “Батальйон Імама Шаміля” взяло на себе відповідальність.

Теракт у метро Петербурга відбувся 3 квітня на станції “Сінна площа”, унаслідок якого загинули не менше ніж 15 осіб, загальна кількість постраждалих перевищила 50 осіб. Особистість смертника попередньо встановлена – це уродженець Середньої Азії, який мав зв'язки із сирийськими бойовиками. Вибуховий пристрій був прикріплений у нього на тілі, або був у рюкзаку, або він тримав його навіть в руках, на рівні живота. Про це свідчить і той факт, що у всіх, хто був поблизу, характерні пошкодження саме в області живота”, – йдеться у повідомленні російських ЗМІ.

22 березня у Лондоні відбулася серія терористичних актів. Унаслідок цього загинули чотири людини, постраждали близько 20 осіб. Вбивцею виявився 52-річний уродженець Кента Халід Масуд, відомий також під кількома псевдонімами.

Чоловік на автомобілі збив кілька людей на мосту, в'їхав в огорожу, залишив машину і попрямував до палацу. Біля входу в палац він напав з ножом на поліцейського. Нападник спробував проникнути в Парламент, але його застрілив інший поліцейський у цивільному.

Унаслідок інциденту загинули чотири людини, враховуючи нападника і поліцейського. Двоє перехожих загинули на мосту, більше ніж десять поранених.

У центральній частині сирийського міста Хомс вранці 25 лютого 2017 року стався подвійний теракт, унаслідок якого загинули десятки людей. У результаті двох вибухів загинули 42 людини. Агентство Associated Press повідомляє, що вибухи вчинили терористи-смертники поблизу будівлі, де розміщується служба безпеки.

Губернатор провінції Хомс Талал Барзані повідомив про три вибухи й офіційно підтвердив загибель 20 осіб. Спостерігачі Сирийської обсерваторії з прав людини повідомили щонайменше про 14 загиблих.

Унаслідок вибуху 16 лютого 2017 року в одному із суфійських храмів у південній провінції Пакистану Сінд загинули щонайменше 80 осіб, близько 250 були поранені, передає Reuters. Вибух прогрімів у місті Сехван-Шаріф у той момент, коли люди прийшли до мавзолею шанованого послідовника суфізму філософа. Прем'єр-міністр держави Наваз Шаріф назвав вибух “нападом на майбутнє Пакистану”. Трагедія стала наслідком атаки терориста-смертника. Відповідальність за теракт взяли на себе терористичні угруповання “Джамаат-уль-Ахрар” й “Ісламська держава”.

Теракт у нічному клубі Стамбула стався в новорічну ніч 2017 року. Терорист у білому костюмі Санта Клауса після півночі розстріляв відвідувачів переповненого престижного клубу Туреччини Reina з автоматичної зброї. У клубі перебували до 700 людей. Загинули щонайменше 39 осіб (16 іноземців), 70 поранено.

Уже наприкінці 2016 р. у Бельгії затримали десятох підлітків, які планували серію терористичних актів на різдвяних ярмарках. Про це заявив представник федеральної прокуратури королівства Ерік Ван Дер Сіпт. За його словами, групу підлітків рекрутували терористи для підготовки або вчинення атак у Бельгії. Зокрема, затримані, через мережу Інтернет, отримували інструкції щодо виготовлення вибухових речовин і скоєння вбивств.

19 грудня у Німеччині вантажівка в'їхала у натовп відвідувачів різдвяного ярмарку в берлінському районі Курфюрстендам. Терористична організація "Ісламська держава" заявила, що трагедія є її терористичним актом. 12 жертв та ще 45 людей із травмами різного рівня тяжкості доставлено до лікарень. У кабіні, крім водія, був ще пасажир, якого виявили мертвим.

В Анкарі 19 грудня 2016 року вбили посла Російської Федерації у Туреччині. У "Центрі сучасного мистецтва" в Анкарі невідомий відкрив вогонь, вигукуючи: "Це помста за Алеппо. Ми вмираємо там, ти помреш тут", додавши традиційний вигук "Аллах акбар". У той момент там відбувалось відкриття фотовиставки. Його вбили кількома пострілами в спину, поранивши ще трьох людей.

Замінований автомобіль вибухнув у районі зупинки громадського транспорту поблизу університетського кампусу, коли поряд проїжджав автобус із військовими. За даними генштабу Туреччини, загинули 13 військових, ще 48 отримали поранення.

Міністр внутрішніх справ Туреччини Сулейман Сойлу заявив, що унаслідок двох вибухів в Стамбулі 10 грудня загинуло 44 особи, поранено 166.

За словами міністра, загинуло 27 поліцейських і двоє цивільних осіб, передає Reuters. Один з вибухів у Стамбулі, ймовірно, вчинив терорист-смертник. У центрі Стамбула стався вибух неподалік стадіону футбольного клубу Бешикташ "Vodafone Arena". Другий вибух прогрімів у парку біля стадіону. Президент Туреччини Реджеп Тайїп Ердоган виступив із офіційною заявою після терактів у Стамбулі, заявивши, що метою терористів була максимальна кількість жертв.

Терористичний акт у Нігерії: 56 загиблих. Дві школярки-самогубці підірвали себе на ринку у місті Мадагалі, що у північно-східній Нігерії. Влада покладає відповідальність за теракт на ісламістів з "Боко Харам". Приблизно 180 людей поранено. Відповідальність за теракт представники влади покладають на терористичне угруповання "Боко Харам".

"Кривава субота" – 23 липня 2016 року в Кабулі під час демонстрації стався вибух. Загинули 64 людини і ще 234 отримали поранення. Вибух здійснив один із трьох смертників, які були у натовпі демонстрантів. Крім того, представники влади заявили, що вибуховий пристрій у другого смертника не спрацював, а третій був убитий.

Увечері в п'ятницю, 22 липня 2016 року, поруч із торговельним центром "Олімпія" у Мюнхені відкрили стрілянину. Загинули 9 осіб, не менше ніж 16 поранених. Пізніше поліція знайшла тіло злочинця – це 18-річний житель Мюнхена з громадянством Німеччини та Ірану.

Пізно ввечері 14 липня 2016 року, під час святкування Дня взяття Бастилії на Англійській набережній Ніцци вантажівка в'їхала у натовп людей. Жертвами теракту (угруповання "солдати Аллаха") стали понад 80 осіб, десятки поранених. Серед загиблих є громадянин України, ще один отримав поранення [3].

Аналіз досліджуваної проблеми. Крізь призму кримінального та міжнародного права терористичну діяльність розглядали В. Антипенко, Ю. Антонян, А. Данилевський, С. Допілка, В. Ємельянов, В. Єрмаков, О. Зубова, А. Комарова, М. Краснов, В. Крутов, В. Кубальський, В. Кудрявцев, В. Ліпкан, В. Лопатін, В. Лунєєв, Б. Мартиненко, Г. Морозов, С. Мохончук, М. Назаркін, Д. Никифорчук, Л. Новікова, Е. Побегайло, М. Руденко, І. Смазнова, І. Трунов, В. Устинов, О. Хлобустов, О. Шевченко та інші, які зосереджували увагу на міжнародно-правових та кримінологічних проблемах боротьби з тероризмом. У цьому контексті змістовним доповненням є праці з питань безпеки України: І. Бінька, В. Горбуліна, М. Гуцало, О. Данильяна, О. Дзьобаня, В. Косєвцова, Г. Костенка, П. Крутя, М. Панова, О. Панфілова, А. Смелянцева, В. Смолянюка. Ці дослідники, акцентуючи на динаміці розвитку тероризму, пропонують спектр практичних заходів, до яких необхідно вдатися для профілактики і запобігання екстремістським діям та терористичній

діяльності. Разом з тим, зроблено спробу виокремити ті специфіки, які породжені “мутацією” тероризму, зміною його “генетичного матеріалу” в реаліях сьогодення.

Мета статті полягає у дослідженні та осмисленні феномену тероризму як новітньої глобальної проблеми, що має багатогранне, мінливе забарвлення, динамічно розвивається у негативному напрямі.

Виклад основного матеріалу. Міжнародний тероризм перетворився на інструмент втручання у внутрішні справи нашої держави. Він знецінив дружні, добросусідські міждержавні відносини, спотворив мирний звичний уклад життя сотень тисяч законослухняних громадян, які вимушені стати внутрішніми (і не тільки) переселенцями, мігрантами (лат. *migratio* — переселення).

Варто зазначити, що основною метою міжнародного політичного тероризму завжди була дестабілізація державних режимів, формування у населення стурбованості через свою беззахисність перед насильством, зміна державної влади в державі й здійснення інших політичних, національних чи релігійних сподівань. Терор здійснювали, як правило, невеликі політичні угруповання. За оцінками експертів, сьогодні у світі нараховується від 100 до 500 терористичних організацій [1, с. 39–53]. Вони підтримують між собою постійні контакти, що спрямовані на підготовку та здійснення терористичних актів, обмін інформацією і фінансове забезпечення злочинної діяльності.

Сучасний міжнародний тероризм охопив не лише сушу, але й морський і повітряний простір. Варто зазначити, що глобалізація призвела до розширення географії терористичних актів, зростання їх кількості. Глобалізація системи світового господарства дає змогу екстремістським, зокрема мусульманським угрупованням, без особливих проблем впроваджувати кадрову, фінансово-економічну і технологічну базу в держави і регіони, які є об’єктом їхньої підривної діяльності, тобто діяти не ззовні, а зсередини системи, що знищується. Терористичні акти почали набувати системного характеру, а терористичні угруповання – синхронізувати свої дії. Це дає підстави говорити про глобалізацію тероризму.

Динаміка зростання терористичних актів, що постійно спостерігається у першій половині XXI сторіччя, змушує замислитися над проблемою соціальної детермінованості тероризму. Складність та багатовимірність зазначеної проблеми зумовлює необхідність застосування соціально-філософського аналізу під час її дослідження та вирішення багатьох правових, політичних та філософських питань. Розкриття сутності сучасного тероризму неможливе без його глибокого та усебічного осмислення на світоглядному рівні, що передбачає визначення онтологічного статусу в сучасній соціальній реальності та виділення чинників його виникнення та розвитку. Крім того, сучасний тероризм є настільки мінливим, динамічним, різноманітним в усіх своїх проявах, що постійно виникає нагальна потреба в його переосмисленні на теоретичному та світоглядному рівнях.

Як соціальне явище, тероризм являє собою ідеологію, політику та соціальну практику суспільних сил (індивідів, груп та інститутів), які орієнтуються на нелегальні насильницькі форми зміни державного та суспільного устрою. Інакше кажучи, це несиметрична реакція, що використовується тоді, коли слабша сторона не може подолати сильнішу за допомогою звичайних засобів.

Аналіз наукових джерел (як закордонних, так і вітчизняних авторів) дає змогу констатувати, що істотні ознаки сучасного тероризму такі:

- злочинний спосіб досягнення мети (насильство);
- подвійний характер об’єкта насильства (безпосередній об’єкт терористичного впливу і кінцевий, стратегічний об’єкт);
- створення обстановки страху та психологічної напруги через залякування;
- публічність і гласність виконуваних дій;
- висока соціальна небезпека, спричинена втягуванням у сферу терористичного акту випадкових осіб.

Отже, в наш час тероризм виступає засобом протиправного протистояння або примусу, а насильство, що є основою дій терористів, здебільшого втратило адресно-індивідуальний характер, що призводить до великої кількості потерпілих.

Зазначимо також, що будь-яка терористична акція передбачає два об'єкти злочинних посягань. Первинний – це об'єкт безпосереднього впливу (залякування) – окрема людина, група людей, будь-який матеріальний об'єкт тощо; і вторинний – це об'єкт управління (суспільні відносини).

Зважаючи на об'єкт терористичних акцій, можна виділити таку дихотомічну пару, що історично утвердилась, як терор селективний і терор сліпий.

Селективний терор спрямований проти конкретної особи або групи осіб, із вбивством яких пов'язані відповідні плани. Це може бути також певний, суто конкретний виробничий або інший об'єкт, який необхідно ліквідувати.

Але терористичний акт може здійснюватися й, так би мовити, наосліп (звідси й назва) проти політично індиферентної та взагалі випадкової, у цьому розумінні безособової, неконкретної, не визначеної чітко групи людей.

Він набуває все чіткішого політичного забарвлення і пояснюється це низкою обставин:

- тероризм знижує ефективність управління суспільством і, як наслідок, регулювання соціально-політичних процесів;

- послаблюючи державні та суспільні структури, тероризм виступає живильним середовищем для утворення та посилення впливу в суспільстві опозиційних антиконституційних утворень;

- активізуючи морально-психологічний вплив на населення, тероризм викликає хаос, провокації, ускладнення, взаємну озлобленість людей, що терористи використовують у своїх політичних цілях;

- виходячи за межі державних кордонів, створюючи транснаціональні злочинні структури, тероризм набуває міжнародного характеру і становить небезпеку для всього міжнародного співтовариства. Існує декілька обставин, що сприяють виникненню та поширенню тероризму, базова – це відповідне соціально-політичне та економічне середовище в державі. Оцінюючи вплив економічних факторів, відомий політолог проф. Е. Паін вважає, що в бідних, нерозвинених державах, що перебувають на найнижчих рівнях економічного і соціального розвитку, проявів політичного екстремізму і тероризму в чистому вигляді практично не існує. Разом із тим, у державі, де багатству незначної меншості населення протиставляється злиденність більшості людей і панує зневіра у те, що можливо що-небудь змінити законними засобами, існують усі передумови для його виникнення [1].

Форми проявів тероризму винятково багатогранні: вони коливаються у проміжку від примушування і погроз до фізичного знищення людей.

Отже, феномен тероризму пов'язаний із проблемою насильства в історії людської спільноти взагалі та з боку наділених владними повноваженнями, зокрема. З огляду на це, тероризм виступав і виступає не лише своєрідним виявом зневіри, але й формою протесту проти національного, релігійного, соціального та політичного утиску.

Узагальнюючи, можемо виокремити низку сутнісних характеристик сучасного тероризму.

По-перше, метою тероризму (як і терору) є залякування тих, на кого спрямований терористичний акт.

По-друге, елемент насильства спрацьовує лише тоді, коли загроза теракту виражена явно (продемонстрована реальна можливість, здатність і готовність його здійснити). Для того, щоб дія була ефективною, вказана загроза не реалізується до кінця, тобто вибухівка буде закладена, але не обов'язково підірвана.

По-третє, максимально можливий публічний резонанс здійсненого терористичного акту. Публічний характер тероризму робить його зброєю подвійної дії. Якщо об'єктом терористичної діяльності є конкретний політик або державний діяч, то їм необхідно побоюватися не лише за своє життя та здоров'я, але й гніву власного народу, який починає ставити владі свої вимоги. Зовсім не випадково терористи вибирають для вибухів і підпалів місця з найбільшим скупченням людей. Теракт повинен викликати відчуття загальної небезпеки, загального страху та соціальної напруги в суспільстві [2].

Висновки. Повністю унеможливити прояв терористичних загроз у тій чи іншій точці планети, очевидно, нереально. І навіть більше, терористичні прояви, які розуміємо як стабільно фінансовані, з логістичним розгалуженням, зі своєю “переконливою” ідеологією, терористичні організації – були, є та будуть “темним” супроводом усього подальшого розвитку сучасної цивілізації. Жодна особа, у будь-якій частині планети не має абсолютного імунітету від терористичної чуми. Діяльність надзвичайно професійних, досвідчених спецслужб розвинених держав не додає переконливості щодо навіть відносної безпеки своїх громадян.

Сучасна цивілізація, ґрунтуючись на певних принципах розуміння насильства та його можливого застосування, вочевидь, повинна змінити парадигму мислення, оскільки терор і тероризм є продуктами саме такого способу мислення.

Підлягають радикальному перегляду, змінам підходи щодо розуміння можливостей взаємодії різних соціальних, суспільних і громадських структур, щодо мирного співіснування різних культур, релігій зі своєю (іноді діаметрально протилежною) шкалою цінностей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Паин Э. А. *Социальная природа терроризма и экстремизма // Общественные науки и современность.* – 2002. – № 4. – С. 39–53. 2. Илларионов С. И. *Террор и антитеррор в современном мироустройстве.* – М.: ООО „Риц „Проф Эко”, 2003. – 592 с.; Илларионов С. И. *Террор и антитеррор в современном мироустройстве.* – М.: ООО „Риц „Проф Эко”, 2003. – 592 с.; Печенюк І. С., Шевченко М. М. *Сутність і витоки міжнародного тероризму // Воєнна історія.* – 2004. – 46. – С. 39–53; *Сучасний тероризм – причини і прояви / Н. А. Агаєв, М. О. Карпов, О. Ф. Хмільяр, В. В. Єфімова.* – К.: Молода нація, 2005. – 110 с.; Ємельянов В. П. *Терористичний акт: загальне поняття, відмежування від суміжних злочинів та шляхи вдосконалення складу злочину // Вісник Асоціації кримінального права України.* – 2015. – № 1 (4). – С. 233–244. 3. У статті використано повідомлення з електронних ресурсів інформаційних агентств та електронних ЗМІ. – Режим доступу : <http://www.unian.ua>; <http://www.unn.com.ua>; <http://www.tsn.ua>; <http://www.ukr.media>; <http://www.http://24tv.ua>; <https://www.rbc.ua/ukr/news/>.

REFERENCES

1. Payn E. A. *Sotsyal'naya pryroda terroryzma y ekstremyzma.* [Obshchestvennye nauky y sovremennost]. 2002, Vol. 4, pp. 39–53. 2. Yllaryonov S. Y. *Terror y antyterror v sovremennom myroustroystve.* Moscow, Ryts Prof Эко Publ, 2003, 592 p.; Pechenyuk I. S., Shevchenko M. M. *Sutnist' i vytoky mizhnarodnoho terroryzmu* [Voyenna istoriya]. 2004, Vol. 46, pp. 39–53; Ahayev N. A., Karpov M. O., Khmilyar O. F., Yefimova V. V. *Suchasnyy terroryzm – prychny i proyavy.* Kiev, Moloda natsiya Publ, 2005, p. 110; Yemel'yanov V. P. *Terorystychnyy akt: zahal'ne ponyattya, vidmezhuвання vid sumizhnykh zlochiniv ta shlyakhy vdoskonalennya skladu zlochinu* [Visnyk Asotsiatsiyi kryminal'noho prava Ukrainy]. Kharkov, 2015, Vol. 1, pp. 233–244. 3. Available at: <http://www.unian.ua>; <http://www.unn.com.ua>; <http://www.tsn.ua>; <http://www.ukr.media>; <http://www.http://24tv.ua>; <https://www.rbc.ua/ukr/news/>.

Дата надходження: 23.06.2017 р.